

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОБЛЕМ МЕНЕДЖМЕНТУ У КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ

RESEARCH METHODOLOGY OF MANAGEMENT PROBLEMS IN THE CONTEXT OF STRATEGIC MANAGEMENT OF THE ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES

Зачосова Н.В.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту та державної служби,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Чакалов Р.К.

аспірант,
здобувач ступеня доктора філософії,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Zachosova Nataliia, Chakalov Romis

Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

Сформовано та візуалізовано основоположні засади базису методології досліджень проблем менеджменту у сучасній науці. Запропоновано у дослідженнях поєднувати два блоки: науковий блок, з акцентом на виявленні загальних проблем управління та прикладний блок, до якого належатимуть конкретні проблеми менеджменту, які виникають у діяльності підприємств і потребують реактивних управлінських рішень. Визначено та окреслено складові методології досліджень проблем менеджменту у контексті стратегічного управління економічною безпекою підприємств. Обрано найбільш популярні та відомі у науковому просторі методи фінансового менеджменту, методи стратегічного управління, методи проєктного управління, методи інноваційного менеджменту, методи HR-менеджменту, методи тайм-менеджменту, методи ризик-менеджменту, методи антикризового менеджменту та методи інформаційно-комунікативного менеджменту.

Ключові слова: методологія, метод, менеджмент, економічна безпека, стратегічне управління.

The fundamental principles of the basis of the methodology for researching management problems in modern science have been formed and visualized. It is proposed to combine two blocks in research: a scientific block, with an emphasis on identifying general management problems based on the phenomena or processes of the surrounding space and the realities of the functioning of a specific economic system, and an applied block, which will include specific management problems that arise in the activities of enterprises and require solutions, the development of which is proposed to be carried out using existing tools and methods of their application. The components of the research methodology of management problems in the context of strategic management of the economic security of enterprises are defined and outlined. The most popular and well-known in the scientific space methods of researching problems of various types of management were chosen, in particular, methods of financial management (analysis of indicators of the financial condition, methods of assessing the probability of bankruptcy of the enterprise), methods of strategic management (SWOT, PESTEL, ETOM, SNW, SPACE-analyses, competitive analysis, the influence of the five forces according to M. Porter), project management methods (Agile, Kanban, Six Sigma, Scrum, the British methodology "PRINCE2", Lean methods), innovative management methods (brainstorming, the 6-3-5 method, the scenarios method, simulation and graphic modelling), HR management methods (questionnaires, interviews, content analysis, candidate evaluation, competency maps), time management methods (goal prioritization methods, SMART goal setting, Franklin pyramid, the Pomodoro method, Eisenhower matrices), risk management methods (risk maps, risk ranking, statistical method, methods of expert evaluations, analogues, critical values, "decision trees", sensitivity analysis, modelling), anti-crisis management methods (stress testing, financial analysis, Delphi method), methods of information and communication management (evaluation of parameters of information transparency, matrix of stakeholders, methods of data visualization).

Keywords: methodology, method, management, economic security, strategic management.

Постановка проблеми. Розвиток сучасної науки управління та практики менеджменту відбувається під впливом численних тенденцій, які суттєво змінюють традиційні підходи до методики прийняття управлінських рішень. Менеджмент перестає бути мононаукою – натеper для аргументації прийняття зваженого управлінського рішення, яке б ґрунтувалося на релевантному інформаційному контексті, потрібні знання аналізу великих масивів даних, комунікативні скіли, здатність до розуміння психологічних мотивів поведінки людей, вміння ефективно управляти часом, тощо. Кожна площина менеджменту та дотичних галузей знань має власний набір дослідницького інструментарію, який успішно використовується для прийняття стандартних і пошуку інноваційних рішень щодо проблем управління тим чи іншим процесом або системою. Однак, ті явища, які опиняються на перетині різних спектрів знань і вмінь потребують нових концепцій проблемо орієнтованого менеджменту з фокусом на конкретний управлінський аспект.

Окремим актуальним і нагальним питанням є пошук шляхів вивчення проблем безпеки орієнтованого управління – зокрема, методології досліджень проблем менеджменту у контексті стратегічного управління економічною безпекою підприємств. Воєнний час, прогнози експертів щодо викликів доби післявоєнного відновлення економіки України, тощо, схиляють вчених до думки про необхідність формування науково-теоретичного підґрунтя для формування стратегічних орієнтирів розвитку механізмів управління економічною безпекою мікро та макросистем в умовах обмеженості ресурсів, соціальної нестабільності, політичного та фінансового тиску з боку міжнародної спільноти. Економічна безпека підприємств, установ, організацій – це основа національної економічної безпеки, яку Україні доводиться відбудовувати, у тому числі і на засадах грамотного та ефективного управління – антикризового, фінансового, ризик-менеджменту, тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічний базис управлінської науки постійно трансформується, оновлюється та розвивається. Дослідження науково-прикладних підходів до вирішення проблем менеджменту традиційно відбуваються у трьох площинах. По-перше, дослідники піднімають питання загальнонаукового інструментарію дослідження канонів управління. Так, Дергачова В.В., Кузнецова К.О., Григорова З.В. конкретизують методологічні аспекти теорій і концепцій менеджменту під час розробки навчально-методичного забезпечення викладання такої дисципліни у вищій школі [1], Запша Г.М., Дідур Г.І., Роцін І.Г. надають теоретико-методологічне забезпечення сучасного менеджменту [2], Плахотнік О.О. вивчає методологічні принципи формування механізмів менеджменту сучасних

підприємств [3], формуючи зв'язок між теорією та практикою управління; Савченко О.С., Колосов А.М. узагальнює методологічні принципи виокремлення управлінських дисциплін при підготовці фахівців за спеціальністю 073 «Менеджмент» [4], Кузнецов Е.А. критично оцінює науково-методологічні проблеми розвитку процесу професіоналізації менеджменту в Україні [5], Дегтяр О.А. аналізує методологічні підходи до розроблення та ухвалення раціональних управлінських рішень у сучасному менеджменті [6]. Друга площина сучасних досліджень – це спроби пошуку науково-методичного інструментарію вирішення актуальних проблем конкретного виду менеджменту. Зокрема, Коваленко О.В., Мартинець М.М. вивчають теоретико-методологічні аспекти комунікаційного менеджменту [7], Громова О.В., Бічева Є.В. досліджують методологічні основи формування системи репутаційного менеджменту підприємства [8], Журавель О.В., Мамонтенко Н.С. уточнюють наукові основи методології дослідження економічних явищ і процесів інноваційного менеджменту [9]. У цьому дослідженні зроблено фокус на питанні управління економічною безпекою суб'єктів господарювання, методологічний базис якого було розглянуто у джерелі [10]. Однак, зважаючи на стрімкі зміни зовнішнього та внутрішнього середовищ функціонування підприємств, натеper він потребує перегляду та реновації.

Третя площина наукових досліджень – це проблемні аспекти та особливості використання конкретного інструменту методології дослідження проблем менеджменту. Так, наприклад, Сафонов Ю.М. вивчає методологію застосування SWOT- та PEST-аналізу для оцінки конкурентоспроможності менеджменту [11]. На перетині трьох описаних площин, на нашу думку, перебуває майбутнє методології нової управлінської науки, що у своїй основі міститиме проблемо орієнтований підхід.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Потребує систематизації та узагальнення методологічне підґрунтя дослідження сучасних проблем менеджменту з тим, аби надати молодим і досвідченим дослідникам управлінської науки дієвого та актуального інструментарію для проведення наукових пошуків у царині забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності у тактичній та стратегічній площинах.

Постановка завдання. Метою дослідження є встановлення та огляд особливостей методології досліджень проблем менеджменту у контексті стратегічного управління економічною безпекою підприємств. Для досягнення поставленої мети, необхідно вирішити ряд таких завдань: сформувати та візуалізувати основоположні засади базису методології досліджень проблем менеджменту у сучасній науці; визначити та окреслити складові методології

досліджень проблем менеджменту у контексті стратегічного управління економічною безпекою підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У своєму дослідженні Дергачова В.В., Кузнєцова К.О., Григорова З.В. наголошують на тому, що традиційно, піднімаючи питання методології управлінської науки на думку спадають «теорії наукового управління, адміністративного управління, управління з позицій людських відносин, управління з позицій поведінкових наук [1, с. 65]». Їх вважають класичними. «Водночас можна відзначити низку визначних сучасних теорій, які змінили погляди й підходи до управління, серед яких слід назвати комплексне управління якістю (TQM), теорію хаосу, 7S» [1, с. 65]. Крім того, науковці пропонують приділити увагу таким сучасним напрямкам управління, як «концепція управління змінами, соціальної відповідальності, менеджменту знань і організації, що самонавчається, Value-Based Management, Business Performance Management, Balanced ScoreCard, ощадливого виробництва, гнучкого управління» [1, с. 65].

Запша Г.М., Дідур Г.І., Рошін І.Г. вважають, що «сьогодні ключовою проблемою менеджменту є низький рівень застосування дієвих сучасних теоретико-методологічних положень менеджменту у вітчизняній практиці управління. Неузгодженість практики і теорії породжує неефективність управління, особливо в умовах обмеження соціальної взаємодії [2, с. 12]». Ефективною реакцією та таке твердження має стати інтеграція методик вирішення прикладних управлінських питань і завдань, які були сформувані на практичному рівні, у сучасні концепції та теорії управлінської науки.

Рис. 1 демонструє базис методології досліджень проблем менеджменту.

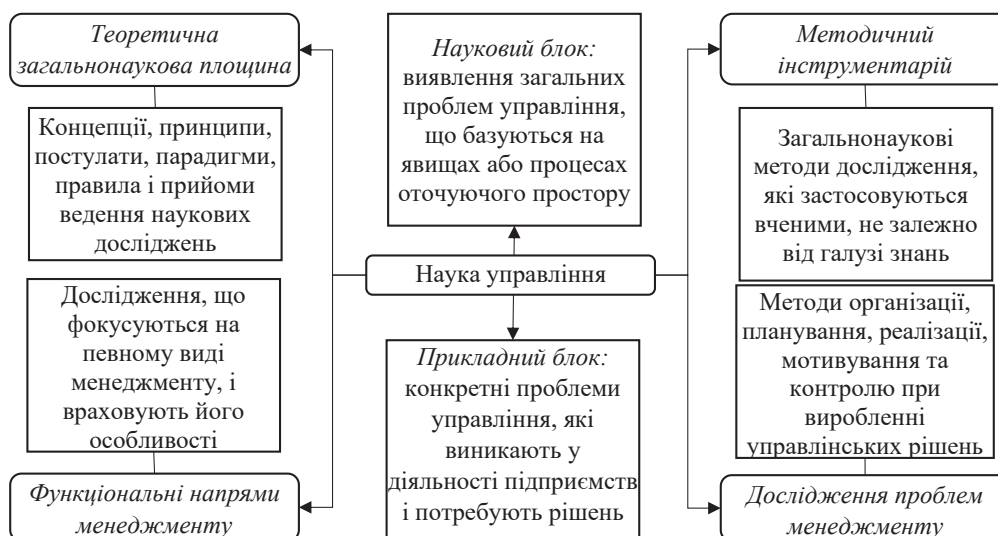

Рис. 1. Базис методології досліджень проблем менеджменту у сучасній науці

Джерело: складено авторами

Піднімаючи питання методів дослідження проблем менеджменту, як комплексно, так і у функціональних площинах, найбільш традиційними з них є ті, якими послуговуються і інші галузі знань і науки. Це: філософські, загальнонаукові, дисциплінарні, міждисциплінарні та спеціальні методи наукового пізнання [1, с. 66].

Методологія досліджень проблем управління економічною безпекою, на нашу думку, має ґрунтуватися на засадах системного підходу («системний підхід зумовлює використання системного аналізу в наукових дослідженнях» [9, с. 489]) та емпіричному методі наукового пізнання (як відзначають Журавель О.В., Мамонтенко Н.С. «емпіричний рівень знання – це знання, зміст якого в основному одержано з досвіду, зі спостережень, експериментів, піддано обробці» [9, с. 489]).

Рис. 2 демонструє складові методології досліджень проблем менеджменту у контексті стратегічного управління економічною безпекою підприємств.

Найбільш важливими спеціальними методами менеджменту, що відображають специфіку, предмет і задачі об'єкта дослідження, Дергачова В.В., Кузнєцова К.О., Григорова З.В. вважають емпіричний метод, проведення модельного експерименту, колективного аналізу, соціометричних оцінок, ділових та інноваційних ігор, методи імітаційного моделювання, SWOT-аналіз [1, с. 66]. Їх використання у стратегічному управлінні економічною безпекою підприємства є виправданим, оскільки ряд завдань безпеки орієнтованого менеджменту будується саме на аналізі та моделюванні: наприклад, аналіз фінансово-економічних показників діяльності суб'єкта господарювання є інформаційною основою для формування висновку щодо оцінки

Рис. 2. Складові методології досліджень проблем менеджменту у контексті стратегічного управління економічною безпекою підприємств

Джерело: складено авторами

поточного рівня економічної безпеки, з якого із використанням методів моделювання розробляються оптимістичні, реалістичні та песимістичні сценарії зміни стану економічної безпеки у залежності від впливу ризиків і загроз зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування підприємства на результати його діяльності у стратегічній перспективі.

«Теорія сучасного менеджменту перманентно змінюється, і досягнути ідеального балансу між соціальною та економічною ефективністю – це складний виклик для сучасного менеджменту» [2, с. 11]. Додатковим викликом для управління економічною безпекою підприємства є балансування інтересів стейкхолдерів із ресурсними можливостями та інтересами власників і менеджменту суб'єкта господарювання. Досягнення порозуміння можливе лише із застосуванням досвіду та повної інформаційної підтримки усіх учасників безпеко орієнтованого менеджменту, тобто із використанням методу контент-аналізу, методу експертних оцінок, емпіричного аналізу, методів систематизації та узагальнення.

Висновки. Вивчення та критичний огляд методології досліджень проблем менеджменту у контексті стратегічного управління економічною безпекою підприємств дали змогу зробити такі висновки.

1. Сформовано та візуалізовано основоположні засади базису методології досліджень проблем менеджменту у сучасній науці. Зокрема, запропоновано поєднувати два блоки: науковий блок, з акцентом на виявленні загальних проблем управління, що базуються на явищах або процесах оточуючого простору та реаліях функціонування конкретної економічної системи та прикладний блок, до якого належатимуть конкретні проблеми управління, які виникають у діяльності підприємств і потребують рішень, вироблення яких і пропонується здійснювати із використанням існуючих інструментів і методів їх застосування. Також підкреслюється, що розвиток сучасної науки управління відбувається у таких напрямках, як теоретична загальнонаукова площина, дослідження парадигмальних проблем менеджменту, розроблення, модернізація, пошук нових можливостей щодо використання методичного інструментарію як в цілому у галузі управління та адміністрування, так і у розрізі різних функціональних напрямів менеджменту.

2. Визначено та окреслено складові методології досліджень проблем менеджменту у контексті стратегічного управління економічною безпекою підприємств. Зокрема, обрано найбільш популярні та відомі у науковому просторі

методи фінансового менеджменту, методи стратегічного управління, методи проєктного управління, методи інноваційного менеджменту, методи HR-менеджменту, методи тайм-менеджменту, методи ризик-менеджменту, методи антикризового менеджменту та методи інформаційно-комунікативного менеджменту. Запропонований перелік не є вичерпним як щодо видів менеджменту, які використовують

вітчизняні підприємства задля досягнення цілей безпеко орієнтованого управління, так і щодо згаданих у дослідженнях методів, які застосовуються у контексті досліджень кожного функціонального виду управління. Тому перспективи подальших досліджень криються саме у ґрунтовному описі та критичному огляді перерахованого методичного інструментарію науки управління.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дергачова В.В., Кузнєцова К.О., Григорова З.В. «Теорія і концепції менеджменту»: методологічні аспекти дисципліни. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2021. № 20. С. 64–68.
2. Запша Г.М., Дідур Г.І., Рошчін І.Г. Теоретико-методологічне забезпечення сучасного менеджменту. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2021. № 25. С. 4–15.
3. Плахотнік О.О. Методологічні принципи формування механізмів менеджменту сучасних підприємств. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2014. Т. 19, Вип. 3 (2). С. 169–174.
4. Савченко О.С., Колосов А.М. Методологічні принципи виокремлення управлінських дисциплін при підготовці фахівців за спеціальністю 073 «Менеджмент». *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2018. № 8 (2). С. 109–122.
5. Кузнєцов Е.А. Науково-методологічні проблеми розвитку процесу професіоналізації менеджменту в Україні. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2017. Т. 16. Вип. 1. С. 9–21.
6. Дегтяр О.А. Методологічні підходи до розроблення та ухвалення раціональних управлінських рішень у сучасному менеджменті. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2017. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2017_1_6 (дата звернення: 25.04.2024).
7. Коваленко О.В., Мартинець М.М. Теоретико-методологічні аспекти комунікаційного менеджменту. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Економічні науки*. 2023. № 5 (2). С. 26–32.
8. Громова О.В., Бічева Є.В. Методологічні основи формування системи репутаційного менеджменту підприємства. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2019. № 3. С. 95–99.
9. Журавель О.В., Мамонтенко Н.С. Наукові основи методології дослідження економічних явищ і процесів інноваційного менеджменту. *Бізнес Інформ*. 2020. № 2. С. 486–491.
10. Зачосова Н.В. Управління системою економічної безпеки фінансових установ: дис. ... докт. екон. наук: 21.04.02 / Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2017. 501 с.
11. Сафонов Ю.М. Методологія застосування SWOT- та PEST-аналізу для оцінки конкурентоспроможності менеджменту на прикладі морегосподарського комплексу України. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2020. Т. 20. Вип. 3. С. 36–47.

REFERENCES:

1. Derhachova V. V., Kuznyetsova K. O., Hryhorova Z. V. (2021) «Teoriya i kontseptsiyi menedzhmentu»: metodologichni aspekty dystsypliny [«Theory and concepts of management»: methodological aspects of the discipline]. *Ekonomichnyy visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrayiny «Kyivskyuy politekhnichnyy instytut»*, no. 20, pp. 64–68.
2. Zapsha H. M., Didur H. I., Roshchin I. H. (2021) Teoretyko-metodologichne zabezpechennya suchasnoho menedzhmentu [Theoretical and methodological support of modern management]. *Problemy innovatsiyno-investytsiynoho rozvytku*, no. 25, pp. 4–15.
3. Plakhotnik O. O. (2014) Metodologichni pryntsypy formuvannya mekhanizmiv menedzhmentu suchasnykh pidpryemstv [Methodological principles of formation of management mechanisms of modern enterprises]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Ekonomika*, no. 3 (2), pp. 169–174.
4. Savchenko O. S., Kolosov A. M. (2018) Metodologichni pryntsypy vyokremlennya upravliivskykh dystsyplin pry pidhotovtsi fakhivtsiv za spetsialnistyu 073 «Menedzhment» [Methodological principles of separation of management disciplines in the training of specialists in specialty 073 «Management»]. *Visnyk Luhanskooho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedagogichni nauky*, no. 8 (2), pp. 109–122.
5. Kuznyetsov E. A. (2017) Naukovo-metodologichni problemy rozvytku protsesu profesionalizatsiyi menedzhmentu v Ukrayini [Scientific and methodological problems of the development of the process of professionalization of management in Ukraine]. *Rynkova ekonomika: suchasna teoriya i praktyka upravlinnya*, no 1, pp. 9–21.
6. Dyehtyar O. A. (2017) Metodologichni pidkhody do rozroblennya ukhvalennya ratsionalnykh upravliivskykh rishen u suchasnomu menedzhmenti [Methodological approaches to the development and adoption of rational management decisions in modern management]. *Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya i mistsevoho samovryaduvannya*, no 1. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2017_1_6 (accessed April 25, 2024).

7. Kovalenko O. V., Martynets M. M. (2023) Teoretyko-metodolohichni aspekty komunikatsiynoho menedzhmentu [Theoretical and methodological aspects of communication management]. *Mizhnarodnyy naukovyy zhurnal «Internauka»*. Seriya: *Ekonomichni nauky*, no. 5 (2), pp. 26–32.
8. Hromova O. V., Bicheva Ye. V. (2019) Metodolohichni osnovy formuvannya systemy reputatsiynoho menedzhmentu pidpryyemstva [Methodological foundations of the formation of the reputation management system of the enterprise]. *Derzhava ta rehiony*. Seriya: *Ekonomika ta pidpryyemnytstvo*, no. 3, pp. 95–99.
9. Zhuravel O. V., Mamontenko N. S. (2020) Naukovi osnovy metodolohiyi doslidzhennya ekonomichnykh yavlyshch i protsesiv innovatsiynoho menedzhmentu [Scientific bases of the methodology of research of economic phenomena and processes of innovative management]. *Biznes Inform*, no 2, pp. 486–491.
10. Zachosova N. V. (2017) Upravlinnya systemoyu ekonomichnoyi bezpeky fmansovykh ustanov [Management of the system of economic security of financial institutions]. Dys. na zdobuttya naukovooho stupenya dokt. ekon. nauk.: 21.04.02. *Cherkaskyy natsionalnyy universytet imeni Bohdana Khmelnytskoho*, 501 p.
11. Safonov Yu. M. (2020) Metodolohiya zastosuvannya SWOT-ta PEST-analizu dlya otsinky konkurentospro-mozhnosti menedzhmentu na prykladi morehospodars'koho kompleksu Ukrayiny [Methodology of applying SWOT and PEST analysis to assess the competitiveness of management on the example of the maritime complex of Ukraine]. *Rynkova ekonomika: suchasna teoriya i praktyka upravlinnya*, no. 3, pp. 36–47.